

kövén nyugszik, legmagasabb értékeink szeretetében áll. (Pauler Á. Az etikai megismerés természete. 1907. 1671.) A kereszténység mellett Európa szellemiségének egyik legjellegzetesebb alapgyökere a klasszikus kultúra, nemcsak gondolatvilágának törőlmetszett eredetisége miatt, hanem a világszemlélésnek és értékelésnek ideális Egészben való kiteljesülése miatt is. Ezért kap helyet ez a művelődési eszmény a magyar nemzetnevelésben. Az örökkévaló értékek ihletéséből született gondolatok ugyanis sohasem öregszenek.

Visy József.

Az élettechnika és az iskola.

Hányszor hallottuk már azt a vádat, hogy az iskola, de főképp a gimnázium, nem nevel az életre, mert egyrészt sok fölösleges dolgot tanít, másrészt osztályzatai gyakran nincsenek egyenes arányban az érvényesüléssel.¹ Az életre való neveléssel kapcsolatban két eredményt vár a felnőttek közvéleménye az iskolától: 1. Közvetlenül hasznosítható ismereteket és 2. az egyéni képességek olyan kiművelését, hogy az életküzdelemre a siker reményében indulhasson a végzett növendék. Mivel a nevelő iskola a hasznos ismereteket is a lélek kiművelésének szolgálatába állítja, csak azt kell megvizsgálnunk, hogy ez a nevelő munka valóban adós marad-e az életre elvárt útravalóval. Igaz, hogy a békés vagy háborús kor adottságai és az örökölt egyéni tulajdonságok szinte eleve meghatározzák az ember sorsát, mégis, meggyőződéssel valom, hogy az élet harcainak szerencsés megvívása szempontjából nagyon sokat köszönhet az ifjúság az iskolai éveknél.

Ma élettechnikának² hívjuk azt a módot, ahogyan valaki él, ahogyan saját sorsát irányítja, divatos kifejezéssel: „adminisztrálja magát.“ Általánosságban az emberek között való forgolódást jelenti az élettechnika, amely részben az életösztönbe kapaszkodik, velünk születik, részben pedig — mivel technika — elsajátítható, tökéletesíthető. Magától értetődik, hogy az élettechnika fejlesztésével kapcsolatban kettős feladat vár az iskolára: elő kell segítenie az egyén erőinek gyarapodását és egyengetnie kell a közösségbe való beilleszkedésének útját. Ha pedig ezt a támogatást megadja, akkor szerepet vállalt az életnevelésben és hozzájárult ahhoz, amire arasznyi létünk korlátai között a helyes élettechnika törekedhet, az egyén boldogulásához.

Mire vágyik mármost a boldogulni akaró ember, azaz mi a helyes élettechnika célja?

¹ Belekerült ez a szemrehányás egy nevelő tollából megjelent nagysikerű könyvbe is: „az iskolai nevelésnek is nagy bűne, hogy messze esik az élettől.“ Perlaky Lajos: A ma életművészete. III. kiadás, 180. lap.

² Az élettechnika fogalmát szűknek találom Weszely Ödön meghatározásában (A korszerű nevelés alapelvei, 464. l.), amely csak az érvényesülés rugójanak tekinti. Nézetem szerint mindenki-ben lakik bizonyos élettechnika, csak az egyiké helyes és eredményes, a másiké elhibázott és kisiklást okoz. Ha csupán a társadalomban való helytállás feltételét jelentené, amint Drózdly Gyula is tanítja (Élettechnikára való nevelés. Néptanítók lapja. 1942. 153. l.), akkor lennének emberek élettechnika nélkül. Ilyenek pedig nem lehetnek, mert mindnyájan boldogulni akarunk valami módon, de sokan nem látják jól a célt, vagy rosszul válogatják meg az eszközöket.

A társadalom ítélete elsősorban anyagi eredményhez köti az érvényesülést. Valóban szükségünk is van a *pénzre*, mert ezzel tudjuk biztosítani az emberek között szabad cselekvési lehetőségünket.³ Bősége és hiánya egyaránt okozhat kisiklást, s nem is minden pénz tiszta. Az „*auri sacra fames*” és az „*amor sceleratus habendi*” kétezer éve hirdeti már, hogy a pénznek szaga van. Inkább a szerzett, mint az öröklött vagyont becsüljük. Bőkezűen megfizetjük a vállalkozó ötletét és bátorságát, megvetéssel ítéljük el a kizsákmányoló spekulációt, az Aladárok álmunkáját, az álláshalmazók telhetetlenségét. A tartós sikerre számító élettechnika csak egyféle pénzt tűzhet ki célul: a becsületes munka tisztességes bérét. Gondolhatunk a *hatalomra* is, mint a fontossági érzés kielégítőjére. Tudjuk azonban, hogy lelkiismeretlenség hivatalt vállalni vagy szerezni abban a reményben, hogy az Isten majd ész is ad hozzá. Erkölcstelen a nepotizmus protekciója, büntetni kell a pártfogót és a védencet is, mert a közösségi élet egyensúly-törvénye megköveteli, hogy mindenki a maga helyére kerüljön. De le akarjuk győzni az időt is. Nem elégszünk meg azzal, hogy majd korhadó fakeresztre írják nevünket. Ércnél maradandóbb emlékéért küzdünk, élni akarunk az emberek ajkán. Ennek a *dicsőségnek* is ára van: sok-sok áldozat, lemondás a közösség javára.

Bárhova nézünk, azt látjuk, hogy a boldogulás külső ismertető jeleivel, mint a pénzzel, a hatalommal és a dicsőséggel a közösség ajándékozza meg az embert, de vár is érte valami ellenszolgáltatást. A helyes élettechnika célja a minél emberebb ember, aki tudja és éli, hogy „az ég s a föld fia”. Nem kell azon töprengenünk, hogy eszmények szolgálatára vagy gyakorlatiasságra neveljük-e gyermekeinket. Nem lehet választani, mindegyik fontos. Testből, lélekből, szellemből álló organizmusunkat csak az alkotó részek egybehangzó működése teszi életképesé. Az élettechnika is az egész emberre épít: testi-lelki derekasságra támaszkodik és szellemi értékek szolgálatát írja elő.⁴ Életünkkel fele-

³ A pénz erkölcsi jelentőségéről l. Bibó István: A pénz. Magyar Szemle 1942. XLII. kötet, 170. l.

⁴ Érdekesen és kifejezően köti csokorba az érvényesülés kellékeit a magyar elnevezések vallomása. Nyelvünk élelmes, életrevaló jelzővel tünteti ki a „befutott” embereket s lehetetlennek bélyegzi meg azokat, akik nem tudnak boldogulni. Mit jelent ez a szó; *élelmes*? Érezzük és az Etymologiai szótár is bizonyítja kettős értelmét: 1. alimentum habens, 2. der zu leben weiss. A szónak ez a kettős terhe szerencsésen mutat rá az élettechnika anyagi vonatkozására, mikor az élelem, a nagyobb darab kenyér megszerzésével kapcsolja össze és méri az élni-tudást. A német és francia csak gyakorlatiasnak (praktisch, pratique), az angol ügyesnek, furfangosnak (adroit), a latin jártasnak, szakértőnek, ravasznak (callidus) ismeri az élelmes embert. Ugyancsak sokat mond a magyar *életrevalóság* kettős jelentése, amely a nemzetközi viszonylatban mindenütt külön fogalomnak ismert erőt-egészséget (lebenskräftig) és okosan forgolódást (tüchtig) egy szóval fejezi ki s így elválaszthatatlannak tudja az előrehaladástól a testi alkalmasságot. És kit tartunk *élhetetlennek*? Azt, aki nem aknázza ki az ingyen kínált lehetőségeket (német: unbeholfen, angol helpless). A mai nyelvhasználat inkább csak a mozgékony-ság hiányát vagy a tévesen értelmezett szerénységet rója fel az élhetetlen hibájának, de a Nyelvtörténeti szótár (I. 539.) improbus (=erkölcsileg rossz)-nak értelmezi s a Magyar Tájékoztató (l. 48 l.) gaz, rossz, gonosz jelentését ismeri. E jelentésárnyalatok is figyelemfelhívó arra, hogy összhangnak kell uralkodnia a test, lélek és szellem igényei között. (V. ö. ingyenélő).

lősek vagyunk azért, hogy testi-lelki természetünket a szellemi értékek útmutatása szerint irányítsuk, de meg kell adnunk a testnek, ami a testé és a léleknek, ami a léleké. A közösségi életben a test az anyagi érdekek életsíkjára vágyik, a lelket az érzelmek és hevületek elégitik ki, a szellem a független értékek világába tör.⁵ Az összhang kedvéért tehát kalmároknak, hősöknek és szenteknek kell lennünk egy személyben. A három természetes és szent közösség közül, amelybe beleszületünk, a *család* (akár hitvesi, akár gyermeki szeretet kapcsol hozzá,) anyagi gondoskodással áll mögöttünk legszembetűnőbben s arra számít részünkről is; a *nemzet* elvár hőséneket és az *egyház* meghív szentjének. Elsősorban ez a három közösség osztozik rajtunk s egyiket sem hagyhatjuk cserben.⁶ De lehet-e érdemes tagja az egyháznak valaki, ha nem hű fia nemzetének s megtagadja a családot?⁷ Elhibázott élettécnika volna csak egyiknek élni vagy bármelyikről is megelégedezni.

De nemcsak család-nemzet-emberiség háromságával találkozunk az ember. Ki kell próbálnunk életrealitásunkat a mély-társulás kereteit keresztül-kasul beágazó felületesebb szövetkezésekkel szemben is. A hivatásrendiség, a társadalmi egyesületek mind kerülhetnek adás-vételi viszonyba a közösségi élet veszedelmeinek nekieresztett egyénnel.

Mindenki teremt magának ezenkívül egy egocentrikus közösséget, amelynek nagyságától függ az élettécnika sikere. Közönségnek hívhatjuk ezt a kis kört (sugarát tágitja a sajtó, a rádió), amely minden embert körülvesz, amely vásárol tőle, hallgatja, olvassa, megy utána vagy vállára emeli.

És kinek adja a kisebb-nagyobb közösség az anyagi vagy erkölcsi elismerést? Annak, akiben bízunk. A közösségek életében a bizalom — mondja Dékány István⁸ —, amelynek „alapja a múlt, érvénye a jövő”, „nem önnálló tényező, hanem az összeforrasztó tényezők viszfénye. A viszfényt pedig nem lehet provokálni fény nélkül.”

Valóban mindenki iparkodik mások bizalmába férkőzni akár ösztönösen, akár számításból, mert tudja, hogy előrehaladásához emberekre van szüksége. Emberismerettel, diplomáciával és színészkedéssel folyik

⁵ Halasy-Nagy József: A politikai tudomány kezdetei. 28. l.

⁶ Szerves kapcsolatban van egymással ez a három mély-társulás. A vallás ápolja az emberség eszményeit (ideálisan az egy akol — egy pástor elve alapján) s az *emberiség* nemzetekből áll; a *nemzetnek* pedig, amely a törzsi szervezet óta lassú elmosódásra ítél faji öntudat ébrentartását tekintve hivatásának, sejtje a *család* s ez köti mindennapos életünket a szülőföldhöz. E szerint a testnek megfelelő közösség a család (= bioszféra), a lélek országa a nemzet (= pathoszféra), a szellem világa az általános emberi (= logoszféra). A család indít bennünket útnak testi-lelki adottságokkal s öltöztet fel pl. a nyelvjárással a táj színébe is, a nemzet nevel aldozatos honfitárrá és az egyház önzetlen felebaráttá. A családban még sok a test önző anyagiassága s csak alkalmazkodással vásárolhatjuk meg a nyugodt ott-hont. A nemzeti érzés lelki fellángolásai önző mámorba ringatnak, de a haza oltára súlyos áldozatokat is követel. A vallásban való megnyugvás szent öröm forrása teljes önátadásunk árán. (V. ö. Halasy-Nagy József: Ember és világ)

⁷ A szerves kapcsolatot bizonyítja a kommunizmus csődje: nem lehet büntetlenül szétrobbantani a családot és sárba tiporni a nemzeti eszményeket. A szociális érzés az emberszeretetben teljeseedik ki, de a családi érzés a melegágya és a nemzeti érzésben izmosodik meg.

⁸ A közösség lélektanának kritikus alapkérdései, Athenaeum. 1941. 365. l.

az embervadászat. De van-e valami szerény és fejleszthető tulajdonságunk, amely felénk fordítja mások figyelmét és rokonszenvét? Ő, az ember sokszínű fényt áraszt magából, amely bizalmat gerjeszthet! Van *tehetsége és tudása, szorgalma és kitartása, jó kedélye és optimizmusa* (életbátor-sága), vagy jó a megjelenése és ért az *alkalmazkodáshoz*. Ezeket a talentumokat aztán nem szabad a földbe ásni, hanem fel kell használni őket. Az *emberismeret* majd megtanít rá, hogy hol és hogyan. Az írás is biztat bennünket, hisz „gyertyát sem azért gyujtanak, hogy véka alá tegyék, hanem a gyertyatartóra, hogy világítson... lássák jó tetteiteket“ az emberek.⁹ Sáfarkodásunknak pedig nélkülözhetetlen kalauza a józan *üzleti érzék*.¹⁰

Ime, a közösségben színes személyiséggé fejlődő ember értékei, amelyek egyrészt egyéni dísz jelentenek, másrészt az emberek között az érvényesülés gyökerei. Van-e köztük egy is, amelynek istápolása kiszorult volna a nevelő iskola falai közül? Talán a tehetségeket nem dajkáljuk eléggé? Vagy a tudás fájának megismert gyümölcssei éretlenek, hasznavehetetlenek? Nem kell mindenáron szaktudást belepréselni a serdülő gyermekbe. Legyen előbb ember, homo humanus. Felnőttek unalmasnak, céltalannak láthatják a latin nyelvet és a felsőbb matematikát. Nagyon sok gyermek örömet leli benne. A kölyökmacska hulló falevélen vagy pamutgombolyagon gyakorolja jövőendő élettevékenységét, az egérfogást. Ilyen életközelségben csak van az iskola elméleti tudásanyag! Gyámolítjuk és jutalmazzuk a szorgalmat és kitartást, a jókedélyből merítünk lendületet s az optimizmus állítja talpra a sokszor botló kisdiaókat. Nem hunyunk szemet a gyermek magatartása láttán s hisszük, hogy nemcsak a tanárok sebezhető pontjainak felfedezése nyújt módot emberismeret gyakorlására. Még az üzleti érzéket is fejleszti a diákkaptár s az életrevalóságnak ebből az ágából vizsgáljuk a növendék, ha pl. egy iskolai ünnepélyre szóló jegyet kell elhelyeznie.

De egyáltalán nevelhet-e másra az iskola, mint az életre? Nincs létjogosultsága az olyan intézménynek, amely elrugja maga alól a valóság talaját. A középiskola hármias célja mindenestre az élet követelményeit tartja szem előtt, mikor kitűzi a vallásos alapon erkölcsös polgárrá való nevelést, nemzeti szellemű általános műveltség nyújtását és a magasabb szellemi munkára való előkészítést. Talán akkor a végrehajtásban van a hiba? Valóban a kivitel soha nem lehet olyan tökéletes, mint a terv. Tekintsük csak át röviden, hogy a nevelő iskola e

⁹ Máté : 5. 22.

¹⁰ Közösségi értékeink kamatoztatása függ az emberismerettől, amely pl. orvosokat, ügyvédeket magasan föléje emel hasonló tudású, de ilyen irányban tájékozatlan kartársaiknak. Az üzleti érzék már abba is beleszól, hogy milyen szakismeretet szerezzek: korszerű-e, kapós-e? A józan üzleti érzék azonban felismeri azt, hogy a hivatás ajándéka nélkül béres-sorban tengődik a kapzsi ember a legpénze-sőbb életpályán is. Az üzleti érzék az élettechnika legfőbb kelléke, mert az tartalmazza a szemfüles jövés-menést, a kockázatvállalást, a mértéktartó reklámot, stb.

Ezek a felsorolt készségek inkább a közönség-szerzés eszközei. A megtartó oszlopokat, a szeretet különféle megnyilvánulásait (l. Dékány: id. m.: konszenzus, szolidaritás, kegyelet stb.) is erősíti az iskola, de ez a nevelés nem mérhető, ennek eredménye az életben mutatkozik meg. Az irodalom és a történelem lelkes tanára sokszor művelt már csodát.

célnak elfogadható megvalósításával hogyan szolgálja az életnevelés ügyét és mikép lehetne ilyen irányú tevékenységét fokozni.

Az iskola életre nevel pusztá létével, mert közösségben folyik a nevelés.¹¹ Mikor a család gyermekéből a nemzetnevelő iskola tanulója lesz, olyan közösségbe kerül, amely mint egyneműek és egykorúak gyülekezete, a legkedvezőbb feltételt teremti a társulásra.¹² Idegen ember parancsol neki, de kap egy padot, egy termet, egy épületet, amely már külső és belső rendjével hat rá. Nemcsak az épületben tájékozódik, hanem társai között is. Ösztönösen próbálja társainak, tanárainak rokonszenvét megnyerni, mert ettől függ a boldogulása. Az osztályban ring a nemes becsvágy bölcsője, mert hamar felismeri a növendék, hogy magatartása, szorgalma, tudása megbecsülést arat. Van-e bátorítóbb ösztönzés a feltörekvésre, mint az osztálytársak és a tanár elismerése, bizalma? Az „árva“ egyke nem az iskolában kap testvéreket? Figyeljük csak meg azt a lázas barátkozást: mindenki szervez egy ilyen pajtás-ságot vagy társul hozzá. Megvalósult itt a demokrácia egyenlősége, a liberalizmus szabad versenye, hagyomány és élő példa szilárdítja a tekintélytisztelést és aktív, belátáson alapuló alkalmazkodás fejlődik ki. A heles, az osztálypénztáros kitüntetésnek tekintti, ha a közügyet szolgálhatja. Aztán ki-kirándulnak az osztály tagjai a különféle ifjúsági egyesületekbe hírt és dicsőséget szerezni s az eredmény jórészt közös, osztály-diadal lesz. Ez a közösségi élet végül bőven ad leckét a tisztességtudás meggyökereztetésére.

Az osztályfőnök felelős azért, hogy osztálya valóban életközösség legyen. Az első osztály ilyen irányú osztályfőnöki óráin rakja le az alapokat, de később is meg kell ragadni — különösen a viharzónában — egy-egy helyettesítést, hogy fontos feladatát teljesítse. A tízpercek forgataga, a játszólér pázsítja, a kirándulás mind-mind működési területe az osztályfőnöknek. Meg tudja szüntetni az aszocialis típusú gyermek zárkózottságát. Családi titkok letéteményese lehet. Amikor az anya nem barát, az apa nem barát, kinek tárja ki szívét a serdülő növendék? A lelkiatya, a hitoktató mellett elsősorban az osztályfőnök segítő kezére számít.

A közösség életének sodrába élményteremtő, irányító erővel ömlik bele nap mint nap a művelődési anyag sokszínű áradata. Mindig friss hírek érkeznek az emberről és a világról. Nincs itt fölösleg, nincs itt hiány. És a vallástanítás mégsem lehet falrahányt borsó az élet szempontjából s a történelem sem szünt meg az élet mestere lenni. Bogozgatjuk az események okát, célját, mérlegeljük helyességét és okulunk belőle. Az életrajzok, a szónoki fogások, a földrajz, a lélektan s a reális tárgyak gyakorlati ismeretei nem az életre nevelnek? A magyar nyelv tanítási anyaga tervszerűen úgy van összeállítva, hogy az önző gyer-

¹¹ Kunkel Frigyes (A közösség. Ford. Vető Lajos. Bp. 194.) a szociális nevelő intézmények sorában nem juttat szerepet az iskolának. Rendszerének taglalásakor azonban Mester János szép szavakat talál az iskola nemzetnevelői munkájára. (Nemzetnevelői szempontok a mai társadalmi lélektanban. Magyar Paedagogia. XLIX. 3. szám, 256. l. és különlenyomat.)

¹² V. ö. Zibolen Endre: A szociális érés az iskolában. Ugyanitt bő irodalom.

meknek a társadalom önzetlen tagjává való szükségszerű fejlődését igen kedvezően segíti elő. (Milyen szépen ki tudják fejezni dolgozataikban érzelmi világuk hullámlását ilyenféle tételek megoldásában: Sírtam vagy kacagtam otthon. Büszkén vagy lázadozva éreztem, hogy magyar vagyok. Boldogan vagy szomorúan döbbsentem rá ember-voltomra.) A testnevelés, az egészségápolás egyre fontosabb követelmény. Jellemnevelés közben csak ragad a növendékekre a jellem kozmetikájából (Bognár Cecil kifejezése), az illemből is?

Az emberismeret alfája és omegája, az emlékezőtehetség is jó iskolázáson megy át a nevek, évszámok, regényalakok jellemének kötelező észbentartása folytán. Jobban ki kell azonban aknáznunk tárgyainkból az élet jeleit. Hányszor megismétli az irodalom a helyes élettechnika sarkalatos erényeit! Nézzük csak Petőfi Bolond Istókját, amelyben az optimizmus adja a kezdősebességet a főhősnek s emberismeret, tudás és erkölcs viszi tovább a kiegyensúlyozott életig. Keressük ki, hogy a derék Toldi Miklós milyen tulajdonságokkal futotta meg csodálatos pályáját s állapítsuk meg, miért nyugszunk bele a protekciós vitéznek, Györgynek a bukásába. Milyen szépen tanít bennünket Arany János a „Szibinyámi Jank“-ban, hogy „karral s fővel Isten után vitte sokra,“ azaz Isten, fej és kar (= szellem, lélek, test) kell a boldoguláshoz. Ismétlési szempontnak különösen alkalmas pl. a III. osztályos magyar olvasmányok után: a magyar katona élettechnikája. A latin-tanításnak is főtámaszává lehet kihangsúlyozni az életnevelést, ha mindig keressük és megvilágítjuk olvasmányainkban az embert. Kétezer éves távlat támogat bennünket az emberismeret útvesztőjében. Gyűjteni kell évvégi összefoglalásokra és érettségire az ilyen tételeket: Milyen útravalóval látott el Phaedrus? Milyen erényeket hangsúlyoz Horatius? Milyennek mutatta be Plinius a római életet?, stb. Ha Julius Caesar emberi tragédiája kerül szóba, akár latin órán, akár történelemből, Shakespeare drámájának és éles szemének támogatásával világítsunk rá a második triumvirátus élettechnikájára, amely győzedelmeskedett, bár az első tehetségesebb volt. A közmondások, szállóigék nemcsak akkor segítenek ki bennünket, ha akadozó nyelvünkkel nem tudunk valamit tömörebben kifejezni, hanem évezredes élettapasztalat hordozói. Hogy ne legyen kárba vesztett fáradság a latin közmondások garmadájának megtanulása és hogy biztosabban életben maradjanak, tanácsos és hasznos érettségin kérdezni ilyenféle összefoglalást: Élettechnika a latin közmondásokban, vagy: Szállóigék vallomása Liviusról.

Bizonyára akad — okulásra alkalmas — kevésbé épületes példa az irodalomban embertársaink gyengéinek emberismerettel való kihasználására. De hisz lehetetlen felsorolni az erkölcsi nevelés számtalan alkalmát, a nagy emberek kifinomult életművészetét, Kemény Zsigmond regényeinek lélekismerő értékét, a Parainesis útravalóját, stb. Az ügyesen feltálat tananyagunk sok mondanivalója van az életre.

És a boldogulás alapvető rugóját edzi az iskolai munka, amellyel a nevelőoktatás folyik, amellyel az ismereteket átadjuk. A cselekvés iskolájában nem holt tőke gyanánt gyarapítjuk a tudást, hanem épen az alkalmazási készséggel mérjük. A tudományos megismerés útját követ-

jük, felélesztjük a kutató ösztönt, az alkotókedvet, szorgalmas, kitartó, pontos munkát követelünk. A férgese épen ezen a ponton hullik ki a rostából. Mikor aztán felelésre kerül a sor, meg kell szünnie a félszegségnek, bátortalanságnak, fejlődik a beszéd- és kifejezőkészség. Ha valaki nem mer szaválásra vállalkozni, a szavalókórus segít leküzdeni gátlásait. El ne felejtjük a munka iramában, hogy minél többször ízeltesük meg tanítványainkkal a heuréka boldog örömét! A hódmezővásárhelyi tanyai internátusban kertészkednek, állattenyésztéssel foglalkoznak a kiválogatott tehetséges gyermekek. Felbecsülhetetlen jelentősége van ennek egyrészt azért, mert hozzájárulnak eltartásukhoz, másrészt mert nem szakadnak el életformájuktól s magukkal viszik a fizikai munka megbecsülését. Több iskolában ezt a célt akarják szolgálni a nyári önkéntes munkaszolgálattal. Persze nem mindenki végzi az iskolai munkát egyforma lelkesedéssel. Ebben az esetben pedig az által nevelődött az életre, mert kevés ember akad a felnőttek között is, aki csak a kedve szerint való munkát köteles végezni.

Az iskola életnevelő tevékenységében legtöbbet javít vagy ront a tanár személye. Ma már nem lehet az utcán messziről meglátni valakiről, hogy tanár, de még mindig akad néhány nem e világból való ember. (Legalább is így ítéli meg a tanári rendet a közvélemény, a szülői társadalom.) Nekünk minden pillanatban éreznünk kell, hogy az élet hullámoz körülöttünk, emberformáló cselekedet minden mozdulatunk. El kell tűnnie a katedráról a hajszállhasogató „diákok rémének” és a mindent elnéző kegyes atyának. Aki nem fordít megfelelő gondot a saját megjelenésére, akit nem tud érdekelni a növendékek sok apró modortalansága (vagy nem veszi észre, vagy únja csiszolgatni), annak a kormányzat is megkönnyíthetné az átjutást a tanügyi közigazgatáshoz, múzeumba, levéltárba, könyvtárba. Nótás kedvvel kell dolgoznunk, lüktessen szívünkben az optimizmus hite és derűje, minden ténykedésünk hirdesse a test-lélek-szellem összhangját. Lássza az a diák, hogy az életben is hívják bennünket valakinek, mert nemcsak ő köszönti az utcán tanárát, meg esetleg a fűszeres, hanem sok emberrel vagyunk köszönőviszonyban. (Sokat segít ezen a téren az egyetemi magántanárság, folyóirat-szerkesztés, egy kis vagyron stb.)

Életre nevel tehát az iskola a közösségbe való bevezetéssel, a harmonikus cél megvilágításával, a lelkiismeretnek a helyes érzékenységre való beállítással, a munka megszerettetésével, a családi, hazafias és vallási érzés ápolásával. Teljesen felfegyverezni növendékeinket nem tudjuk, de a helyes utat megmutatjuk nekik. A tanári testület előre látja, hogy ki fogja vinni valamire és akadnak, akiknek féltő aggodalommal ereszti el a kezét. Sok hős lelket mintázott már meg az iskola s ha nem nevelne az életre, nem jelentkezett volna ma annyi nyolcadikos a katonai szolgálatra. Ha pedig nem volna az iskolának közösség megtartó ereje, mi által virágoznának a különféle öregdiák szövetségek, érettségi találkozók? Szoktat, kiképez és nevel az iskola az életre s mint a szellemi honvédelem ősi gyakorlótere tiszteletreméltó hivatást teljesít nemcsak a templom és a család, hanem a katonai és haderőn kívüli kiképzés mellett is.

Bartos Imre.